

ZRUŠENÍ PRÁVNICKÉ OSOBY JAKO SANKCE

JAROMÍR KOŽIAK

Masarykova Univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá zrušením právnické osoby jako sankcí. Soustředuje se především na obecnější otázky, jako jsou podmínky aplikace této sankce, její funkce a využitelnost. Autor se též věnuje limitům a nedostatkům tohoto právního nástroje a zmiňuje některé praktické problémy, které mohou při aplikaci nastat.

Key words in original language

Zrušení právnické osoby, sankce, obchodní právo, obchodní zákoník

Abstract

This Contribution is analysing the dissolution of a company used as a penalty. It is focused on general topics such as prerequisites of application, functions of this sanction and its usability. The author also deals with limits and imperfections of this tool and mentions several practical issues that may arise.

Key words

Dissolution of a company, Penalization, Commercial law, Commercial Code

K POVAZE ZÁSAHU DO EXISTENCE PRÁVNICKÉ OSOBY

Zrušení právnické osoby je jednou ze sankcí, které používá právo obchodních společností. Její speciální povaha a způsob využití odůvodňují, proč by měla být této problematice věnována bližší pozornost. V českém právu se v současnosti jedná o již zavedený institut, o jehož potřebnosti vcelku nepanují pochybnosti.

Podstatou této sankce je zánik právnické osoby z rozhodnutí státního orgánu. Jako taková je to nepřísnejší sankce, která může právnickou osobu zasáhnout, neboť zasahuje do její samotné existence. S trochou nadsázky můžeme říci, že se jedná o analogii k trestu smrti u fyzických osob, neboť v obou případech dochází k ukončení existence právního subjektu na základě mocenského aktu, který stanoví sankci za porušení práva. V dalším ovšem pochopitelně již podobnost pokulhává a je zapotřebí ji brát se značnou rezervou spíše jen jako řečnický obrat. Z uvedeného je však zjevné, že se jedná o velmi významný zásah do fungování dané právnické osoby a jako takový by měl podléhat přísným podmínkám pro uplatnění.

Je otázkou, zda můžeme u právnických osob dovozovat právo na existenci v podobě srovnatelné s právem na život fyzických osob. Listina základních práv a svobod o této otázce mlčí a obdobné základní právo nevynechává.

Z judikatury Nejvyššího soudu z poslední doby by snad bylo možné vyvodit, že takové právo existuje. V žádném případě se ovšem nemůže jednat o neomezené právo a může být omezeno nebo vyloučeno za podmínek stanovených zákonem (ostatně i u práva na život fyzických osob existuje názorový proud, který zastává teorii omezenosti tohoto práva zákonem. Pokud bychom uznali, že právnické osoby mají právo na existenci ve formě ústavního práva, je třeba zásahy do něj odůvodnit obdobně jako u jiných základních práv – tedy např. existencí veřejného zájmu na takové restrikci, omezením na základě zákona apod.

Ať již bychom přijali teorii, že právnické osoby mají právo na existenci nebo nikoliv, lze se ztotožnit se závěrem, že takto intenzivní zásah do vnitřní sféry právnické osoby a s tím spojený zásah do práv společníků, resp. akcionářů by měl být realizován na základě přísných podmínek zajišťujících že nežádoucí negativní následky nepřevýší současně přinášený žádaný pozitivní efekt. Pro shora uvedené důvody je nutná při uplatňování sankce zrušení právnické osoby zvýšená opatrnost. Když se uvážíme, jaká pravidla by měla být před uložením takové sankce v první řadě dodržena, můžeme dojít k formulaci následujících zásady:

- 1) Výjimečné použití a subsidiární povaha
- 2) Transparentnost, nezávislost a přezkoumatelnost
- 3) Rovné podmínky
- 4) Restriktivní výklad aplikovatelnosti

Výjimečností použití rozumím to, že by tento nástroj měl sloužit v případech nejzávažnějších porušení právních povinností nebo ke zhojení zásadních vad společnosti samé. Mělo by se jednat o subsidiární nástroj použitelný v situacích, kdy nelze najít jiné řešení. Pokud se přikloníme k některým autorům, kteří vnímají hlavní roli tohoto institutu v odstranění tzv. „nemocných“ společností, nelze se ubránit myšlence, že by nejprve mělo být hledáno jiné řešení. Zrušení společnosti by totiž v tomto případě bylo „odštělem nemocných kusů“ bez předchozí snahy odstranit závadné skutečnosti. Tato problematika má úzkou souvislost s níže zmiňovanou problematikou preventivní funkce sankce.

Velmi podstatné je, že u závažných sankcí by měl být kladen požadavek na zvýšenou kvalitu aplikace. Ta by měla být vykonávána transparentním způsobem prostřednictvím nezávislého orgánu, jehož rozhodnutí je možné přezkoumat. V zásadě současné řízení před rejstříkovým soudem tyto podmínky splňuje.

Rovné podmínky aplikace této sankce je možné vnímat jednak jako formální rovnost spočívající v zaručení shodných podmínek v právním řádu a jednak jako materiální skutečnou rovnost projevující se v tom, že s jednotlivými subjekty v obdobném postavení je zacházeno skutečně shodně.

Formální rovnost je vcelku bez pochyb zajištěna, důvody pro aplikaci této sankce stanoví zákon pro obecně určený okruh subjektů a nečiní z něj neodůvodněné výjimky, ani neumožňuje preferenční režim. Jistou pochybnost je možné mít v materiální rovině, kdy sankce zrušení dopadá na jednotlivé subjekty v závislosti na tom, zda je zahájeno řízení o zrušení, což v praxi závisí na řadě okolností. Nicméně i v těchto případech se jedná o rozdílné zacházení způsobené okolnostmi majícími podstatu v efektivitě výkonu činnosti státních orgánů a v jejich vědomosti o existenci podmínek pro zahájení řízení.

Velmi důležité je také zvažovat, jakým způsobem vykládat ustanovení umožňující uložit sankci zrušení právnické osoby. Už z pradávne právní zásady „in dubio pro reo“ vyplývá, že by mělo být postupováno opatrně a v případě pochybnosti, zda lze ustanovení aplikovat se přiklonit spíše ke zdrženlivému stanovisku. Extenzivní výklad by tak zásadně neměl být v těchto případech použit a orgán aplikující právo by měl zvolit spíše výklad restriktivní¹. V praxi se ovšem čas od času s extenzivním výkladem setkat můžeme, rozmanitost rozhodovaných případů a skutečnost, že aplikační činnost vykonávají jednotlivé rejstříkové soudy do značné míry samostatně vede takřka nutně k občasným odchylkám od většinového výkladu².

FUNKCE SANKCE ZRUŠENÍ PRÁVNICKÉ OSOBY.

Mezi základní funkce sankčních nástrojů obecně řadíme zpravidla funkci preventivní, reparační, represivní a satisfakční. Zatímco první tři se v případech zrušení právnické osoby výrazně uplatňují, satisfakční funkce zůstává v pozadí (jen těžko lze v případech postihovaných zrušením vysledovat poškozený subjekt, který by došel sankcí satisfakce).

Těžištěm a jádrem tohoto institutu by měla být dle mého preventivní funkce. Není společensky přínosné, aby byly právnické osoby často rušeny z důvodů uvedených níže. Naopak, nejlépe se tato sankce uplatní jako hrozba přísným postihem. Sankce zrušení právnické osoby by tak v ideálním případě měla viset nad společnostmi jako pomyslný Damoklův meč. Základním smyslem důsledné snahy o primární preventivní uplatnění tohoto institutu je zabránit „odstřelu zdravých kusů“, tedy společností, kde ještě mohlo dojít k nápravě přirozenou cestou nebo méně rušivým zásahem do jejich vnitřní sféry, bez ingerence do samotné existence těchto subjektů.

Základním projevem preventivní funkce je možnost v případě, že je řízení o zrušení vedeno z důvodu, že společnost nespĺňuje zákonné podmínky

¹ K potřebě restriktivního výkladu důvodů pro zrušení právnických osob podle § 68 odst. 6 obchodního zákoníku blíže viz Doležil, T., K některým důvodům neplatnosti společnosti, Právní rozhledy 3/2002, str. 136-138.

² Blíže viz Koziak, J., Obchodní rejstřík a výklad § 119 obchodního zákoníku, Ad Notam 3/2007, str. 84-85.

v průběhu tohoto řízení až do okamžiku, kdy dojde k rozhodnutí o zrušení společnosti uvést stav do souladu se zákonem, přičemž tato skutečnost vede k zastavení řízení, neboť tím pominul důvod pro zrušení právnické osoby. K této otázce je k dispozici ustálená judikatura Nejvyššího soudu³ ze které vyplývá, že se jedná o okolnost zabraňující zrušení.

Kromě toho též pravidelně dochází (což kladně hodnotím) k zasílání předchozího písemného upozornění rejstříkového soudu, že zapsané údaje vykazují, že je společnost stížena nedostatkem, který odůvodňuje zahájení řízení o zrušení. Tento postup stanoví § 68 odst. 7 obchodního zákoníku a uvádí, že v tomto oznámení má být uvedena lhůta ve které má být odstraněn důvod pro zrušení, než soud zahájí řízení.

Projevuje se rovněž funkce reparační, kdy v řadě případů zrušení právnické osoby směřuje k tomu, že zhojí závadný stav. Jde zejména o případy, kdy existuje a je v obchodním rejstříku zapsána společnost, jejíž fungování je stíženo zásadními nedostatky – tak jako je tomu v možnosti zrušit společnost rozhodnutím soudu podle § 68 odst. 6 ObchZ. V této souvislosti je třeba stále mít na paměti, že se jedná o prostředek ultima ratio neboť zrušení takových společností neodstraňuje přímo příčinu těchto nedostatků, ale ukončuje existenci subjektu který je jejich nositelem. Toto je akceptovatelné v situaci, kdy preventivní funkce selhala – např. proto, že společnost je zcela ochromena a nápravu není možné zjednat, nebo se tak nestane např. z důvodu, že společníci nemají na dalším trvání společnosti zájem nebo tato existuje pouze jako prázdná slupka. V těchto případech by škodlivé následky dopadu takové sankce byly minimální, odůvodnitelné a vyvážené přínosem spočívajícím v odstranění nežádoucího stavu.

Represivní dopad na postiženou osobu by neměl být primárním účelem této sankce, nejedná se o nástroj trestněprávní ale obchodně-právní. Represe by měla z tohoto důvodu být opodstatněna především tím, že motivuje subjekty práva k chování v souladu s právními pravidly a posiluje tak preventivní funkci. Represivní následky zrušení právnické osoby mohou být podle okolností velmi silné, ale též prakticky žádné. Jejich síla závisí především na tom, v jaké míře existuje zájem osob ovládajících společnost na jejím dalším zachování – z toho také zjevně vyplývá, jak problematická je represe v právu obchodních společností.

V této souvislosti lze také uvažovat o otázce, nakolik represivní funkce dopadá přímo na společnost samotnou, nakolik na její orgány a nakolik na společníky/akcionáře. Je správné, aby dopadala sankce v případě porušení povinností orgánů nebo společníků přímo na společnost samotnou a způsobila její zánik? Podle mého je to v zásadě odůvodnitelné, neboť tím na

³ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.6.2008, sp.zn. 29 Odo 1238/2005 nebo rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 21.2.2007, sp. Zn. 7 Cmo 358/2006 publikované v Soudní rozhledy, 5/2008, str. 191-192.

společnosti vzniká zákonem Uplatnění sankce zrušením společnosti samo o sobě nevyklučuje odpovědnost osob účastnících se na činnosti společnosti, postihuje toto jednání v další rovině s úmyslem chránit třetí osoby před existencí právnických osob stížených některými vadami. Okolnosti zakládající možnost uplatnění této sankce mohou také za jistých podmínek vzniknout bez porušení povinností osob zúčastněných na činnosti společnosti (např. společnost je ochromena uprázdněním obchodního podílu jediného společníka) a v tomto případě poskytuje zrušení společnosti jediný nástroj, jak danou situaci řešit.

PRAKTICKÉ OTÁZKY

Praktické otázky spojené s uplatňováním sankce zrušení právnické osoby zahrnují především problém časové a administrativní náročnosti a finančních nákladů.

Proces zrušení právnické osoby je nutné vnímat jako déletrvajícím fenomén, který se sestává z více dílčích kroků. Časový harmonogram zrušení by tedy vypadal ve většině případů nějak takto:

- 1) Postup před zahájením řízení - podnět státního orgánu nebo osoby s právním zájmem, případně zjištění, že má být zahájeno řízení bez návrhu (případně předchozí upozornění na vady zjevné z rejstříkového zápisu)
- 2) Zahájení řízení o zrušení společnosti, jeho průběh a rozhodnutí o zrušení
- 3) Zápis zrušení do obchodního rejstříku - zápis rozhodnutí o zrušení, dodatku obchodní firmy "v likvidaci", zápis likvidátora
- 4) Likvidace - provedení jednotlivých úkonů likvidátora a ukončení likvidace
- 5) Výmaz z obchodního rejstříku - zánik právnické osoby

Jak je vidět, časová a administrativní náročnost zrušení právnické osoby je velmi vysoká. Tvoří tak jeden z limitujících faktorů užití tohoto právního nástroje. Proces zrušení trvá nejméně několik měsíců, může se však protáhnout i na několik let, což snižuje efektivitu tohoto institutu. Významným zdržením je také současná praxe, kdy nejprve dojde rozhodnutím soudu ke zrušení společnosti, ale není zároveň jmenován likvidátor. V tomto případě nelze jmenovat likvidátora rozhodnutím valné hromady společnosti pro rozpor s § 71 odst. 2 obchodního zákoníku a je třeba aby bylo o tomto jmenování vydáno rozhodnutí soudu. Celý proces klade vcelku vysoké nároky na aplikující orgány a zatěžuje do značné míry rejstříkové soudy, praktická zkušenost však ukazuje, že situace je vcelku únosná.

Náklady tohoto procesu zatěžují především rušenou právnickou osobu a zahrnují v sobě především soudní poplatek, poplatek za zápis/výmaz v obchodním rejstříku odměnu likvidátora a další náklady likvidace.

ZÁVĚREM

Sankce zrušení právnické osoby je podle mého názoru integrální součástí našeho právního řádu, která za splnění v příspěvku stanovených korektivů pomáhá řešit situace, které by jinak nebylo možné postihnout. Je však vždy nutné si uvědomovat výjimečnou povahu této sankce a brát v úvahu závažnost zásahu do práv a povinností společníků i třetích osob, které v sobě ze samé podstaty nese. Není možné ji vnímat jako samospásný nástroj, který odstraní většinu problémů společenstevního práva nebo napraví všechny vady a nedostatky v zápise právnických osob do obchodního rejstříku, ale především jako preventivní a motivační nástroj, neboť časová a administrativní náročnost (jako zrcadlo zachování kvalitní aplikace tohoto institutu) znesnadňují jeho použitelnost v masovém měřítku. Jako u většiny právních nástrojů je tedy potřeba mít na paměti jeho silné stránky i limity.

Literature:

- Doležil, T., K některým důvodům neplatnosti společnosti, Právní rozhledy 3/2002, str. 136-138.
- Kožiak J., Obchodní rejstřík a výklad § 119 obchodního zákoníku, Ad Notam 3/2007, str. 84-85.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 21.2.2007, sp. Zn. 7 Cmo 358/2006 publikované v Soudní rozhledy, 5/2008, str. 191-192.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.6.2008, sp.zn. 29 Odo 1238/2005.

Contact – email

jkoziak@seznam.cz